

studiju posvećenu životu Srba izbeglih sa Korduna u toku 1995. godine. Autori pišu o izbeglištvu i integraciji izbeglih u novim sredinama, o njihovom društveno-ekonomskom položaju, o transformacijama u strukturi porodica, o osnovnim preprekama i teškoćama tokom prilagodavanja na novu sredinu, njihovim političkim stavovima, sećanjima na progon, ali i na Kordun.

Dodatnu vrednost knjizi daju biografski portreti poznatih Kordunaša koji su inkorporirani u odgovarajuća hronološka poglavlja. Tako možemo pročitati kratke biografije vladika Teofana (Živkovića) i Mihaila (Grujića), zatim Vladimira Matijevića, Milana Vujaklije, Dragoljuba Jeličića, Stanka Opačića, Gojka Nikoliša, Stanka Koraća, Nikole Vidovića, Rada Bulata, Pavla Jakšića, Miloša Šumonje, Bogdana Oreščanina, Dušana Pekića i Branka Mamule. Osim toga tu je veliki broj istorijskih karata i fotografija.

Knjiga *Kordun: Od Vojne granice do Republike Srpske Krajine 1881–1995.* predstavlja veliki doprinos srpskoj historiografiji. Sigurni smo da će, s obzirom na način na koji su postavljeni tematski okviri u njoj, ona predstavljati siguran temelj i instruktivan putokaz za, nadamo se, slične knjige u kojima će u budućnosti biti obrađene druge manje teritorijalne celine u kojima je živio srpski narod na području današnje Republike Hrvatske.

Marko Miletić

Sanja Petrović Todosijević, *Otečemo svetlost bučnom vodopadu. Reforma osnovnoškolskog sistema u Srbiji 1944–1959* Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, 2018, 438.

Obavezno obrazovanje, širenje njegove dostupnosti, ali i uobličavanje različitih prosvetnih politika, više ili manje politički obojenih i ideologizovanih, obeležilo je čitav prošli vek, kao u Evropi tako i na nekadašnjem jugoslovenskom prostoru. Nedovoljan broj škola i učitelja, veliki broj analfabeta i mala obuhvaćenost devojčica osnovnim školovanjem predstavljali su samo neke od pokazatelja koji su neumoljivo svedočili o skromnim dometima prosvetne politike u Kraljevini Jugoslaviji. Nizak nivo pismenosti stanovništva kočio je, a u nekim slučajevima i onemogućavao, napredak jugoslovenskog društva u međuratnom periodu. Revolucionarna smena vlasti otvorila je put potpunom političkom, ekonomskom i

socijalnom preobražaju države i društva, neostvarivom bez podizanja nivoa pismenosti i obuhvatanja sve dece obavezanim školovanjem, pa je već u jesen 1945. godine donet Zakon o obavezom sedmogodišnjem školovanju.

Iako je obrazovna politika predstavljala jednu od važnih poluga u izgradnji novog društva i socijalističkog čoveka, istoričari su, uz nekoliko izuzetaka, uglavnom zaobilazili ovu veliku i važnu temu. Ovu historiografsku prazninu popunjavaju monografija *Otečemo svetlost bučnom vodopadu. Reforma osnovnoškolskog sistema u Srbiji 1944–1959.* dr Sanje Petrović Todosijević, objavljena krajem 2018. u izdanju Instituta za noviju istoriju Srbije. Autorka je, prepoznajući važnost „nove“ škole u socijalističkom društvu u izgradnji, u fokus svog istraživačkog interesovanja stavila politiku obrazovanja i vaspitanja u periodu od oslobođenja Srbije (1944) do donošenja *Zakona o osnovnoj školi* (1959). Ovaj zakon je, kako navodi autorka, predstavljao republičku verziju *Opšteg zakona o školstvu* (1958) kojim je na prostoru čitave Jugoslavije uspostavljena jednoobrazna osmogodišnja škola. Široko postavljeno polje istraživanja omogućilo je autorki da se ne ograniči na reformu obrazovnog sistema kao takvu, već da je sagledava kao proces dugog trajanja budući da promene u školskom sistemu krajem 50-ih godina prošlog veka treba, prema shvatanju dr Petrović Todosijević, posmatrati kao sastavni deo borbe za modernu školu koja je u Srbiji otpočela još krajem 19. veka. Obrada i analiza teme podrazumevala je i mukotrpano istraživanje u Arhivu Jugoslavije (32 fonda), Arhivu Srbije (6), Arhivu Josipa Broza Tita (2), kao i iščitavanje periodike i relevantne historiografske, sociološke i pedagoške literature.

Obrazovna politika je, navodi autorka, glavne smernice dobila na Trećem plenumu CK SKJ održanom decembra 1949. godine. „Izgradnja socijalizma“ i stvaranje „odvažnog socijalističkog čoveka“ definisani su kao osnovni ciljevi politike obrazovanja. Ove ciljeve trebalo je postići ne samo obrazovanjem već i vaspitanjem – kako u školi tako i van nje, na vanškolskim aktivnostima ali i „na ulici“. Delimična demokratizacija društva i uvođenje samoupravljanja doveli su do „demokratizacije odnosa unutar škole“ i formiranja Komisije za reformu školstva 1953. godine, čiji će rad rezultirati pet godina kasnije donošenjem *Opšteg zakona o školstvu*. Nasuprot do sada uvreženom shvatanju da je „predložak“ za reformu osnovnog školstva u Jugoslaviji pozajmljen iz Sovjetskog Saveza,

autorka pokazuje da su jugoslovenski pedagozi još 1952. godine napravili otklon od sovjetske pedagogije. Štaviše, do šezdesetih godina u jugoslovenskim pedagoškim krugovima iskristaliso se stav da se marksistička pedagogija ne razvija samo u socijalističkim zemljama već i na Zapadu. Zahvaljujući pomoći i podršci UNE-SKA, tokom rada na osnovnoškolskoj reformi (1953–1958) veliki broj jugoslovenskih stručnjaka je, pokazuje istraživanje autorke, bio na dužim ili kraćim studijskim boravcima u zapadnoevropskim zemljama i SAD.

Smatrajući da se školska reforma ne može razumeti bez uvida u strukturu jugoslovenskog društva po okončanju Drugog svetskog rata, autorka je odlučila da se ne ograniči samo na analizu prosvetne politike i zakonodavnog okvira koji je tu politiku definisao i uobličavao. Njeno istraživanje obuhvatilo je stoga i materijalne prilike u školama, uslove u ruiniranim školskim zgradama, nastavni jezik, izgradnju i otvaranje novih škola, brojnost, socijalno poreklo i rodnu strukturu učenika, učitelje, nastavne planove i programe ali i detinjstvo izvan škole – pogled štampe na vaspitanje i odgoj deteta, dečiju ishranu i modu, stvaralaštvo za decu, igračke i putovanja – prve ekskurzije, rekreativnu nastavu, organizovana zimovanja i letovanja. Tako su nastale neke od najdragocenijih stranica ove knjige – male minijature koje obrađuju pokušaje „izgradnje socijalističkog patriotizma“ u školama, svedočeći tako o neprilagođenosti nastave starosnoj dobi učenika ali i nerazumevanju seoskih sredina u kojima je većina školaraca živela.

Smatrajući da je reč o teorijski i istraživački utemeljenoj, veoma kvalitetnoj i sadržinski novoj monografiji, slobodni smo da je sa najvećim zadovoljstvom preporučimo stručnoj javnosti, ali i široj čitalačkoj publici.

Ivana Dobrivojević Tomić

Predrag Ilić, *Stepinac i holokaust u NDH*, Beograd, Albatros plus, 2018, 307.

Jedna od tema koje zaokupljaju pažnju stručne, ali i najšire javnosti svakako je delovanje zagrebačkog nadbiskupa, potonjeg kardinala, Alojzija Stepinca u vreme Drugog svetskog rata i postojanja Nezavisne Države Hrvatske (NDH). Stručna javnost posmatra delovanje nadbiskupa Stepinca uglavnom u okviru uloge Svete Stolice i pape Pija XII, kao i u okviru ideološkog i političkog delovanja ustašskog

pokreta i njegove države. S druge strane, zanimanje najšire javnosti za Stepinca posebno je podstaknuto naporima Rimokatoličke crkve (RKC) u Hrvatskoj na njegovoj kanonizaciji, što je postalo eminentno političko pitanje.

Zbog nedostupnosti nekih ključnih arhivskih fondova iz Vatikanskog arhiva istraživanja uloge Svete Stolice i pape Pija XII u nacističkom projektu uništenja Jevreja (holokaustu) nisu dala odgovore na pojedina važna pitanja. Ipak, postoji niz istoriografskih radova o ovoj temi pri čemu je manje ili više obrađivana i uloga RKC i nadbiskupa Stepinca u NDH. Tom temom su se bavili i istoričari u Jugoslaviji, odnosno u Hrvatskoj i Srbiji, ali u okviru širih tema vezanih za NDH, Stepinca, verske odnose, ulogu Vatikana. Iako je dodirivana i tema odnosa Stepinca prema „jevrejskom pitanju“ i holokaustu u NDH, ona do sada nije bila predmet posebnog istoriografskog istraživanja i monografske obrade.

Predrag Ilić, iskusni istraživač političkog delovanja RKC u Drugom svetskom ratu i u Jugoslaviji, odlučio je da svoj istraživački napor posveti značajnom pitanju odnosa nadbiskupa Stepinca prema Jevrejima i holokaustu u NDH i time ispuni jednu uočljivu prazninu u istoriografiji. Svestan značaja uloge nadbiskupa Stepinca i Rimokatoličke crkve u NDH za razumevanje procesa uništenja Jevreja, obavio je obimna istraživanja različitih istorijskih izvora, pre svega objavljenih izvora različite provenijencije i periodike pri čemu je konsultovao i najznačajniju istoriografsku literaturu.

Svoj rad autor je podelio na *Uvod*, četiri poglavlja i *Zaključak*. Da bi se razumeo odnos nadbiskupa Stepinca prema holokaustu, autor je u prvom delu pod nazivom *Stepinac i Jevreji 1934–1941*, predstavio ličnost zagrebačkog nadbiskupa i njegov odnos prema Jevrejima do početka rata, zaključujući da je Stepinac sledio tradiciju hrišćanskog antisemitizma (antijudaizma) Rimokatoličke crkve. Pri tome se u njegovim stavovima jasno ispoljavao ne samo tradicionalni hrišćanski, nego i savremeni, politički antisemitizam. Autor je uočio jasan kontinuitet između nadbiskupovih stavova do rata i tokom postojanja NDH posle agresije osovinskih država na Kraljevinu Jugoslaviju. Slede tri dela u kojima je podrobno izloženo delovanje nadbiskupa Stepinca tokom sprovođenja „konačnog rešenja jevrejskog pitanja“ u ustaškoj državi. Uočeni su jasno definisani periodi, koji su imali svoje specifičnosti kako u odnosu na tok druga